

Тошхонов Л.Т.

преподаватель английского языка кафедры иностранных языков
Андижанский институт сельского хозяйства и агротехнологий,
Андижан, Узбекистан

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ РИТОРИЧЕСКОЙ АРГУМЕНТАТИВНОЙ РЕЧИ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ Б.РАССЕЛА

Аннотация

В данной статье анализируется выражение риторической аргументативной речи в произведениях Б.Рассела. Также разъяснены слова «не» и «агонистический» и изучены их семантические особенности.

Ключевые слова: отрицание, полемическая речь, префикс, семантика, текст, прагматика, речь, аргумент.

Toshxonov L.T

English teacher of Foreign languages department
Institute of Andijan agriculture and agrotechnologies, Andijan, Uzbekistan

REPRESENTATION OF RHETORICAL ARGUMENTATIVE SPEECH IN THE WORKS OF B.RUSSELL

Annotation

In this article, the expression of rhetorical argumentative speech in the works of B.Rassel is analyzed. The words "not" and "agonistic" are also explained and learned their semantic peculiarities.

Key words: negation, polemic speech, prefix, semantics, text, pragmatic, speech, argument.

Toshxonov L.T

Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar instituti
Xorijiy tillar kafedrası o'qituvchisi

RITORIK ARGUMENTATIV NUTQNING B.RASSEL ASARLARIDA IFODALANISHI

Annotatsiya

Ushbu maqolada ritorik argumentative nutqning B.Rassel asarlarida ifodalanishi tahlil qilinadi. Shu o'rinda "not" va "agonistik" so'zlari ham izohlanadi va ularning ma'no xususiyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: inkor, polemik nutq, prefiks, semantika, matn, pragmatik, nutq, argument.

Mashhur ingliz faylasufi, mantiqshunosi, matematigi va jamoat arbobi Bertran Russell 1872 – 1970 yillarda uzoq va qiziqarli hayot kechirdi. U Buyuk Britaniya bosh vaziri lord, Jon Russellning nabirasi, ko'plab ilmiy ishlar muallifi, ilmiy va publitsistik asarlaridagi ajoyib adabiy xizmatlari uchun bir necha bor orden va faxriy unvonlar, jumladan, 1950-yilda adabiyot bo'yicha Nobel mukofoti bilan taqdirlangan adabiyotshunosdir. B.Rasselning ushbu ko'rib chiqilayotgan asarlari ateistik jurnalistikaga tegishlidir. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, uning ijodida din va xristian cherkovining tanqidi muhim o'rin tutgan. B.Rassel “xristian axloqining odobsizligi va dogmatizmi”ni qayta-qayta ta'kidlab o'tgan, uning liberal va noodatiy qarashlari dinga qarshi jurnalistikada to'liq aks etgan.

B.Rasselning polemik asarlarining sarlavhalarida “not” so'zi va “ateist” va “agnostik” kabi kelib chiqishi yunoncha salbiy prefiksli so'zlar keltirilgan. Ko'rib chiqilayotgan asarlarda muallif tomonidan asarning sarlavhasi matnning semantik tomonlarini ochishda o'z aksini topadi va uning mavzusini rivojlantirishga hissa qo'shadi. “Nega men nasroniy emasman” maqolasida sarlavha muallifning o'ziga beradigan savolidir. Ma'lumki, asar nomi paramatn bo'lib, uning vazifasi matni o'qish qoidalarini “o'rnatish”, uning mualliflik talqinini belgilashdan iborat. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, B.Rassel sarlavhani suhbatdoshga pragmatik ta'sir vositasi sifatida ishlatib, matnning mohiyatini ta'kidlashga, o'quvchi e'tiborini tortishga harakat qiladi.

Bu ish, yuqorida ta'kidlanganidek, akademik V.V.Vinogradov tomonidan taklif etilgan funksional uslublar nazariyasiga asoslanib, bunda muloqot funksiyasi, xabar va ta'sir funksiyasi tilning eng muhim ijtimoiy funksiyalari sifatida ko'rsatilgan. Shuni ta'kidlash kerakki,” T.A.Komovanning " Public man and his rhetoric" asarida ingliz tilidagi materialda jurnalistik uslub doirasidagi inkor keltirilib, unda *ommaviy nutq* filologik tadqiqot ob'ektiga aylanadi. AQSH

prezidentlarining (A.Linkoln, F.Ruzvelt, D.Kennedi, G.Trumen va R.Reygan) Amerika xalqiga qilgan murojaatlari matnlarini batafsil tahlil qilish ishning ob'yekti bo'ldi. Asarda prezidentlar nutqi qaysi shaklda taqdim etilishi uning mazmunidan qandayligi ta'kidlangan. Ushbu asarida Amerika prezidentlarining ommaviy nutqi xususiyatlari haqida gapirar ekan, muallif *inkorni* ham eslatib o'tadi. Shunday qilib, A. Linkolnning "Farewell Address at Springfield" qisqa nutqidan misol keltiriladi, uning birinchi qismi *inkor gap* bilan boshlanadi: "No one, not in my situation, can appreciate my feeling of sadness at this parting". Muallifning ta'kidlashicha, ushbu nutqning birinchi qismi A.Linkolnning shaxsiy kechinmalari bilan bog'liq bo'lgan nutqda: bolaligi va yoshligi o'tgan ona shahrini tark etish nega bunchalik qiyinligini juda ta'sirli tushuntiradi.

Bundan tashqari, Prezidentning o'sha murojaatida inkordan foydalanishning yana bir misoli keltirilgan bo'lib, unda inkor shakli ijobiy ma'noga ega: "Without the assistance of that Divine Being who ever attended Him I cannot succeed. With that assistance I cannot fail". Prezident Kennedining nutqida xuddi shunday inkordan foydalanish qayd etilgan: "United, there is little we cannot do in a host of cooperative ventures. Divided, there is little we can do". Rad etish Kennedining nutqida, masalan, quyidagi bayonotlarda juda keng qo'llaniladi: "Let us never negotiate out of fear. But let us never fear to negotiate" yoki "Ask not what your country can do for you - ask what you can do for your country". Muallif ayrim inkor konstruksiyalardan foydalanish ommaviy nutqda xarakterli uslubga aylanib borayotganini, *inkor* nutqning butun matniga "singib ketganini", mazmun-niyatni yetkazishda ma'lum vazifalarni bajarishini ta'kidlaydi.

Bizning tadqiqotimizda B.Rasselning ta'rificha ilmiylik va shaxsiy nutqqa xos bo'lgan emotsional rang berishni o'zida mujassamlashtirgan yuqorida qayd etilgan publitsistik asarlar asosida o'lchov mezonini belgilash muammosi qo'yiladi. Umumiy til fondidan muallif ongli ravishda salbiy birliklarni tanlashi, ya'ni tinglovchi va o'quvchiga ta'sir o'tkazish funksiyasini amalga oshirish,

tomoshabinni o'z tomoniga tortish uchun "ilmiy" asoslangan, faktik ma'lumotlar keltirilgan.

Muallif kimga murojaat qilmoqda? Uning asarlarining subekti kim? Muallif o'quvchini o'z pozitsiyasining to'g'riligiga ishontirish bilan cheklaydimi? Bizningcha, B.Rassell o'z bilimlari tufayli bilimning ma'nosi haqidagi eskirgan g'oyalar bilan qanoatlana olmaydigan odamlarga murojaat qiladi. Muallif so'zning keng ma'nosida e'tiqodning umume'tirof etilgan, haddan tashqari soddalashtirilgan, kundalik tushunchasini rad etadi, ammo u o'zini faqat diniy dogmalarni qat'iy rad etish bilan cheklab qo'ymaydi, aksincha, u o'zini dindorroq odam deb hisoblaydi.

B. Rasselning ko'rib chiqilayotgan asarlarini "ritorik argumentativ diskurs"ga bog'lash mumkin. "Argumentatsiya" atamasi, birinchi navbatda, mantiqiy va matematik isbotlash protsedurasini (tartibini) anglatadi, uning maqsadi tabiiy fan bilimlari doirasida rasmiy haqiqatni o'rnatishdir. Biroq, L.V.Pravikova ta'kidlaganidek, rasmiy mantiqiy dalillar bilan bir qatorda, odamlarning bir-biriga bo'lgan munosabatini ularning pragmatik, informatsion, axloqiy, estetik va boshqa munosabatlari bilan bog'liq holda belgilaydigan ritorika mavjud bo'lib, u ham bahslashishning bir shakli hisoblanadi. Bizning fikrimizcha, tahlil qilingan asarlar ritorik argumentatsiyaga (munozaraga) tegishli bo'lib, polemik nutqni ifodalaydi, uning maqsadi tomoshabinni ma'lum faktlar bo'yicha xulosaga kelishga majbur qilishdir.

Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, ritorika rasmiy mantiqqa emas, balki manfaatlar, qadriyat va pragmatik mantiqqa asoslanishi kerak, bunda pragmatik, madaniy, estetik va axloqiy qadriyatlarni o'ziga xos tomonlarini hisobga olib, markaziy o'rinni sub'ektga - bilim va fikr tashuvchisiga beriladi. L.V.Pravikova asarida ta'kidlanganidek, bunday mantiqda inson haqiqatni o'zicha-mantiqiy tushunishishga (har bir inson uchun haqiqat) isbotlashga qaratilgan emas, balki o'zi uchun haqiqat, individual, shaxsiy haqiqatga asoslangan mantiq tizimni sharhlay olishga qaratilgan.

Ko'rib chiqilayotgan asarlarda birinchi navbatda polemik nutq mavjud bo'lib, uning maqsadi yangi qarashlarning ijobiy rivojlanishidir. Qarama-qarshilik muallifning o'zi, uning aqli va e'tiqodi o'rtasidagi ichki tortishuv bilan ifodalanadi. Fan rivojining hozirgi bosqichida zamonaviy inson o'zining ichki dunyosining barcha xilma-xilligida, dunyoni bilishida namoyon bo'ladi. Bu kontekstda inkorni shubha va haqiqat o'rtasidagi o'ziga xos oraliq bosqich sifatida ko'rish mumkin, bu o'rinda *inkor* yangi bilimlarni shakllantirish jarayonini tuzatishi mumkin.

Muallifning ob'ektiv, mantiqiy bilimlari shaxsiy va sub'ektiv yo'naltirilgan bo'lib, uning pragmatik manfaatlarini ifoda etadigan, ko'rib chiqilayotgan ritorik argumentativ nutqda inkor qanday rol o'ynashi mumkinligi ifodalangan. Inkor qilish funksiyalari bitta matn ichida munozaralarda turli jihatlari bilan farqlanadimi?

Ma'lumki, rasmiy mantiqiy argumentatsiyadagi har qanday dalil mantiqiy jihatdan to'g'ri (ya'ni har doim haqiqatni keltirib chiqaradigan haqiqatdan) xulosalar tizimidan iborat bo'lsa-da, ishontirish argumentlari asosan mantiqiy dalillarga asoslangan bo'lib, kamsituvchi his-tuyg'ular "mehribonlik" bilan qiyoslanadi".

Bizningcha, B.Rassel kabi shaxsning nutqi faqat inkorning ekspressiv xususiyatlariga asoslanishi mumkin. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, ko'rib chiqilayotgan asarlar muallifi, birinchi navbatda, o'zining ritorik argumentatsiyasi tarkibida faqat rasmiy mantiq elementlariga murojaat qilishi mumkin. An'anaviy mantiqning har qanday isboti bo'lgani kabi, B.Rasselning qiymatga yo'naltirilgan mantig'ini uch qismga ya'ni, tezis, asos va dalil yoki argumentatsiyaga ajratish mumkin.

Ushbu ish doirasida biz ko'rib chiqilayotgan nutqning mantiqiy tuzilmalarini formal mantiq usullari bilan tekshirish vazifasini qo'yganimiz yo'q, bizni birinchi navbatda B.Rasselning nutqini lingvistik vositalar orqali tahlil qilish qiziqtiradi. Biroq, insonning tafakkuri mantiqiy qonunlarga bo'ysunishi va

mantiqiy shakllarda, fan sifatidagi mantiqdan va shaxsning o'zidan qat'i nazar davom etadi, degan tezisdan kelib chiqib, to'g'ri lingvistik tahlilga o'tishdan oldin, harakatdagi mantiqiy fikrlashning asosiy shakllaridan birini tasvirlash uchun biz ushbu publitsistik asardan bir parchani ko'rib chiqishni taklif qilamiz.

Ma'lumki, rasmiy mantiqda inkor muhim funktsiyalarni bajaradi, u belgilangan ma'noga ega bo'lgan belgiga ("~", "-" yoki "1") ega va salbiy hukm sifatida ("mohiyatan emas") ishora qiladi. Mantiqdagi gaplarning xilma-xilligi to'rt turdagi oddiy kategorik hukmlarga qisqartiriladi, ulardan ikkitasi inkorga asoslangan: umumiy salbiy: "hech biri (= hammasi) S-“P” o'rnida emas va qisman salbiy so'zlarda: "ba'zi S-“P”o'rnida emas emas." Keling, Rasselning nutqidan parchaga murojaat qilaylik, unda mantiqiy fikrlash shakllari berilgan:

Perhaps it would be as well, first of all, to try to make out what one means by the word *Christian*.... Some people mean no more by it than a person who attempts to live a good life.... but I do not think that that is the proper sense of the word, if only because it would imply that all the people who are not Christians - all the Buddhists, Confucians, Mohammedans, and so on - are not trying to live a good life.

Yuqoridagi parcha umumiy salbiy hukmni taqdim etadi, qulaylik uchun biz uni quyidagi shaklga qisqartiramiz: **all the Buddhists, Confucians, Mohammedans, and so on (r.e. «all the people who are not Christians») are not trying to live a good life.** Rasmiy mantiqda umumiy salbiy hukmning aksi umumiy tasdiqdir - **all the Buddhists, Confucians, Mohammedans ... are trying to live a good life.**

Bir-biriga zid bo'lgan yuqoridagi hukmlardan kelib chiqqan holda, ikkala hukm ham noto'gridir. Ushbu alohida holatda quyidagi hukmlar to'g'ri bo'ladi: qisman ijobiy (Some Buddhists, Confucians, Mohammedans ... are trying to live a good life) va qisman salbiy (Some Buddhists, Confucians, Mohammedans ... are not trying to live a good life). Muallif ushbu mulohazalar yordamida "xristianlik" tushunchasini talqin qilishda mavjud tushunchalarning

noto'g'riligini ko'rsatishga intiladi, ko'rib chiqilayotgan faktlar va ularning belgilari o'rtasida hech qanday bog'liqlik yo'qligini ko'rsatadi. **I do not think that that is the proper sense of the word.**

Shuni ta'kidlash kerakki, bu ishda biz tilning o'rganilayotgan hodisasini mantiqiy tavsiflash usullari bilan cheklanamiz - fikrlash jarayonida fikrlar o'rtasidagi bog'liqlikdagi inkorning roli (xususan, **yo'q** qarama-qarshilik to'g'risidagi qonununiyatdan chiqarib tashlangan), umumiy salbiy va qisman salbiy hukmlar doirasidagi uning xususiyatlarini taxlil qilamiz. Gap shundaki, yuqoridagi oddiy kategorik mulohazalardan tashqari murakkab mulohazalar ham mavjud bo'lib, ularni inkor etish qiyin masala bo'lib, konyunksiya, diszyunksiya, implikatsiya belgilarini hisobga olgan holda dastlabki formulaga dastlabki o'zgartirishni talab qiladi. Yuqorida ta'kidlab o'tilganimizdek, **rad etish**ning qayd etilgan jihatlariga murojaat qilish, B. Rasselning ritorik nutqida rasmiy mantiqning ba'zi elementlarini aniqlashga yordam berish uchun mo'ljallangan edi, ular yordamida muallif argumentatsiya jarayonini amalga oshiradi. Xulosa sifatida biz o'z fikrlarimizni ifodalashda inkorni shakllantirishning samarali usullaridan biri prefikslarligi va ildiz oldiga old qo'shimchalar qo'shib, yangi so'zlar hosil qilinishini ham hisobga olshimiz kerak.¹

Foyalanilgan adabiyotlar.

1. Правикова Л. В. Современная теория дискурса когнитивно-фреймовый и аргументативный подходы - Пятигорск, 2004
2. Александров Д. Н. Логика Риторика Этика Учебное пособие -М Флинта Наука, 2003 -с 1
3. L.T.Toshhonov, H.T.G'ofurova "Forming negation with the prefixes", Вопросы науки и образования № 7 (91), 2020 Москва ” on page 32

¹ L.T.Toshhonov, H.T.G'ofurova "Forming negation with the prefixes", Вопросы науки и образования № 7 (91), 2020 Москва ” on page 32